

809

Бал

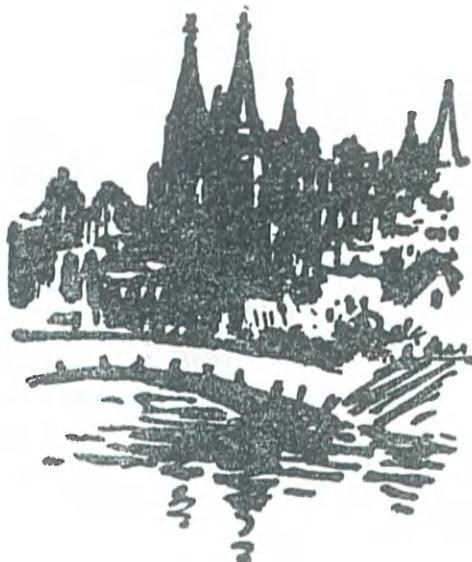

О. БАЛЬЗАК
*Сладкое месть
дьявола*

О. БАЛЬЗАК

спадкоєць
диявола

Переклад з французької

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КІЇВ-1958

СПАДКОЄМЕЦЬ ДИЯВОЛА

За тих часів, про які йде мова, в соборі Паризької богоматері правив службу добрий старий канонік, що проживав у чудовому власному будинку недалеко від огорожі собору на вулиці Сен-П'єр, що біля биків. Прибув цей канонік до Парижа звичайним священиком, голісіньким, як ніж без піхов. Але оскільки він був красивим мужчиною, мав усі цінні якості й таку міцну будову тіла, що при нагоді міг виконувати роботу за багатьох без особливої для себе шкоди, то й взявся з усією старанністю сповідати дам. Меланхолійним давав солодке відпущення, недужим — драхму своєї втіхи, а всім робив щось приемне. І так прославився він своєю скромністю, благодійністю та іншими високими якостями духовної особи, що паства знайшлась для нього і при дворі. Тоді, щоб це не викликало заздрощів у високо-поставлених осіб, а також у чоловіків та інших, коротше кажучи, щоб прикрити покровом святої благій корисні оті діяння, дружина маршала Декуерда вручила каноніку кістку святого

Віктора, і, завдяки властивостям тієї кістки, вершились усі його чудеса. А надто допитливим канонік завжди відповідав: «Кістка його цілющу силу має», і в цьому ніхто не вбачав нічого сумнівного, бо хіба ж можна було сумніватися в чудодійній силі святих реліквій. Під прикриттям своєї ряси добросердій канонік здобув славу безстрашної людини. Отож і жив він, як король: виколочуючи грошу кропилом і обертаючи святу водицю в добре вино. Крім того, нотаріуси згадували його ім'я в духівницях, у розділі «Всім іншим», а також в *Caudicile* (дехто помилково пише *Codicille*, тобто «приписка до духівниці», тоді як слово походить від *Cauda*, що означає «хвіст»; це слід розуміти: «У хвості духівниці»).

Благочестивий монах міг стати зрештою архієпископом, якби сказав хоч заради жарту: «Я б дуже хотів одягти митру замість шапки, щоб голові було тепліше». Але з усіх благ, які йому пропонували, він обрав непримітний канонікат, аби зберегти за собою гарний прибуток від своїх прихожанок.

Та одного дня заповзятливий канонік відчув тілесну слабкість, оскільки йому на той час минуло шістдесят вісім років, до того ж він себе добре-таки виснажував сповіданнями. І ось, пе-ребравши в пам'яті всі свої добре діла, вирішив він облишити апостольські труди, тим паче що володів близько ста тисячами еку, заробленими у поті свого лиця. З цього дня канонік сповідав лише жінок знатного походження та чудової вроди. При дворі говорили, що, незважаючи на всі зусилля найкращих молодих священиків, ніхто з них не міг так майстерно обілити душу знатної дами, як це робив канонік з вулиці Сен-П'єр. Згодом канонік, в силу природних законів,

став добронравним дев'яностолітнім старцем. Голова його побіліла від сивини, руки тремтіли, хоч був він все ще високий і ограйдний. Раніше він плював не кашляючи, а тепер кашляв і не міг сплюнути. Раніше стільки разів підіймався заради близнього, а тепер вже не міг піднятися з крісла за своєю кафедрою. Але пив і їв добре, і, хоч був мовчазним, здавався тим самим живим каноніком з собору Паризької богоматері.

Тепер наш канонік став нерухливим. Його мовчазне затворництво, квітуче здоров'я, міцна старість і ще багато дечого, про що довго розповідати, спричинились до поганої про нього слави, що особливо поширилась серед темних простолюдинів. Знайшлися люди, які, аби прославити чаклунство і завдати шкоди святій нашій вірі, пустили чутку, ніби справжній канонік помер, а в тіло святого отця більше п'ятдесяти років тому вселився диявол. І дійсно, колишнім його прихожанкам зараз здавалось, що один тільки диявол міг з таким великим пalom здійснювати ту незбагнену перегонку, яку вони мали від каноніка за своїм бажанням, і, отже, що в тілі цього доброго сповідника вже тоді сидів диявол. Цей диявол був ними добре пошарпаний і виснажений, так що тепер не поворухнувся б навіть заради двадцятирічної королеви. Тому люди розумні й тямущі, а також буржуа, яким до всього є діло і які знайшли б вошу на голові у плішивого, запитували: навіщо дияволу набирати подоби каноніка, навіщо ходити до собору Нотр-Дам тоді, коли там збираються каноніки, та як насмілюється він вдихати запах ладану, куштувати святу воду і робити безліч інших речей.

У відповідь на ці єретичні балачки одні гово-

рили, що диявол забажав, напевне, прийняти істинну віру, інші вважали, ніби він набрав подоби каноніка для того, щоб поглумитися з трьох небожів — спадкоємців вищезгаданого шанованого сповідника — і змусити їх до власного сконання чекати багатої спадщини дядька, до якого вони щодня навідувались, аби поглянути, чи не закрив добродій свої очі. Та погляд у старого був ясний, живий і проникливий, як у василіска, і це їх нібіто дуже радувало, бо на словах вони щиро любили свого дядечка.

З цього приводу якась стара жінка запевняла, що канонік, мабуть, і є диявол. Якось, розповідала вона, два небожі каноніка — прокурор і капітан — проводжали свого дядечка вночі без факелів і ліхтарів, коли той повертається з вече-рі у пенітенціарія¹, і ненароком штовхнули його на чималу купу каміння, зібраного для піdnіж-жя статуї святого Христофора. Коли канонік падав, аж ніби постріл пролунав, потім почулись крики люблячих його небожів. При світлі факелів і ліхтарів, взятих у тієї старої жінки, вони побачили, що дядечко стояв прямо, ніби кегля, і був веселий, наче кібчик, говорячи, що добре вино пенітенціарія надало йому сил знести цей удар і що його кістки ще досить міцні й попадали і не в таку халепу. А люблячі небожі дуже здивувались, бо вважали старого мертвим, і зрозуміли, що часові нелегко буде зломити їх дядечка, якщо навіть каміння з цією задачею не справилось. Недаремно вони називали каноніка добрим дядечком, бо він мав-таки чудові якості. Злі язики твердили, ніби канонік зустрічав на своєму шля-

¹ Пенітенціарій — священник, що висповідує в особливих випадках, за дорученням римського папи чи єпископа.

ху стільки каміння, що волів за краще сидіти дома, аби не заподіяти собі шкоди, і що страх перед небезпекою і був причиною його затворництва.

З усіх отих балачок і поголосок видно, що старий канонік, чи то диявол він, чи ні, сидів дома, зовсім не збираючись помирати. Маючи трьох спадкоємців, він терпів їх, як коліки, простили та інші прикорості людського життя.

Один спадкоємець був найпоганішим з вояків, породжених будь-коли жіночою утробою. Вилуплюючись на світ божий, він розірвав живіт своєї матері, тому що народився зубатим і волохатим. І він за два часи разом: за теперішній і за майбутній. З дівками розплачувався тим, що відправляв їх на той світ. До дядечка був подібний живучістю, силою і схильністю до всього, що часто вживається. У великих сутичках намагався надавати стусанів іншим, сам їх не дістаючи, що є і завжди буде найголовнішим завданням у ратних ділах. Але він ніколи їх не цурався. Оскільки до того ж не мав інших чеснот, крім хоробрості, то став капітаном частини пікінерів і сильно полюбився герцогові Бургундському, який, на жаль, не дуже турбувався, що робили у вільний час його солдати.

Цей небіж диявола прозивався капітан Забіяка. Його ж кредитори, лихварі, буржуа та інші, кишені яких він спорожнював, прозивали його Горилою, бо він був не менш хитрим, ніж сильним, а, крім того, спину його від народження прикрашав горб, і вояка не дарував ні кому, хто насмілювався натякати на цю його ваду.

Другий небіж вивчав право і за допомогою свого дядечка зробився спритним прокурором, виступав у судовій палаті, де вів справи тих дам,

яких канонік колись так вдало сповідав. Цього небожа прозивали Хапугою. На відміну від свого брата Забіяки, Хапуга був кволий тілом. Здавалось, що в його жилах тече холодна вода. Був він блідий і обличчям схожий на хижого звірка. При всьому цьому він був кращий за свого брата капітана, та й до дядечка мав трохи прихильності. Правда, за останні два роки серце його мало-помалу потріскалось, і краплина за краплиною витекла звідти його вдячність. Час від часу, в негоду, любив він, всунувши ноги в дядечкові черевики, поласувати у мріях тією принадною спадщиною.

Проте він і його брат-вояка вважали свою частину спадщини недостатньою, оскільки по закону, по праву, по суті, по справедливості, по природі й на ділі потрібно було віддати третю частину бідному двоюрідному брату, синові другої сестри каноніка. Цей спадкоємець, не дуже любимий старим каноніком, був чабаном і блукав по нантерських полях.

Цей страж худоби, простий селянин, прибув у Париж, послухавшись умовлянь своїх кузенів, які оселили його в домі дядечка, сподіваючись, що своєю дурістю, грубістю, як і невіглаством та недоумкуватістю, він так спротивиться каноніку, що той викреслить його з своєї духівниці. І от бідний Кліш, як прозвали чабана, жив один із своїм старим дядечком вже цілий місяць. Йому здалось більш корисним і приємним охороняти одного монаха, ніж наглядати за отарою баранів, і він став справжнім пском каноніка, його служником, палицею його старості і говорив йому «Хай береже вас бог!», коли той пускав вітрів, «Спаси вас господь!», коли той чхав, «Боронь вас боже!», коли ригав. Він ходив по-

дивитись, чи йде дощ, куди поділась кішка старого. Залишаючись мовчазним чи розмовляючи, не відвертаючи обличчя від кашлю старого, чабан милувався ним, ніби той був найкращим з каноніків, яких знає світ, і все робив від широго серця і доброї душі, сам не розуміючи того, що пестив дядечка, немов собака, яка облизує своїх щенят. А дядечко, котрого не треба було вчити, з якого боку ідять хліб, всіляко ганяв бідолашного Кліща, примушував його крутитися дзигою, не давав передихнути. Двом же іншим небожам говорив, що Кліщ, цей неотесаний йолоп, вкоротить йому життя. Чуючи таке, Кліщ із шкіри пнувся, аби догодити дядечкові, ламав голову над тим, як би краще йому прислужитись. Але оскільки у нього нижче попереку були ніби приладнані два гарбузи, а сам він був широкий в плечах, товстий у стегнах і не досить спритний, то й скидався більше на Сілена, ніж на легокорилого Зефіра. Як людина проста, бідний чабан не міг себе переборти і залишався, яким був, оглядним і жирним, сподіваючись, що, діставши спадщину, схудне.

Якось увечері завів канонік розмову про диявола, про тяжкі муки, страждання, тортури, що їх уготував господь для грішників, а простодушний Кліщ слухав, витріщивши свої велиki, немов жорна, очі, і не йняв віри.

— Хіба ти не християнин? — спитав канонік.

— Звичайно, християнин, — відповів Кліщ.

— Ну, так коли для добрих є рай, то чи не потрібне пекло для злих?

— Правда, отче, але від диявола немає ніякої қористі. Якби у ваш дім забрався злодій і перевернув усе догори дном, хіба ви б не виставили його геть за двері?

— Виставив би...

— То як же, дядечку, бог був би великим дурнем, коли б залишив у цьому світі, так чудово ним влаштованому, бридкого диявола, який тим тільки й зайнятий, що всьому шкодить... Та ну його, не визнаю я ніякого диявола, раз є добрий господь бог... Повірте цьому! Хотів би я побачити диявола!.. Не боюсь його кігтів!..

— Е, якби я був на твоєму місці та мав твої роки, то ніскілечки не став би турбуватись, сповідаючись по десять разів кожного дня...

— Так сповідайтесь і тепер, пане каноніку!.. Запевняю вас, це буде найбільша заслуга перед всевишнім.

— Ну, ну! Це правда?..

— Так, пане канонік.

— І ти не тремтиш від страху, Кліщ, заперечуючи диявола?..

— Мене це зовсім не турбує!..

— Дивись, як би з тобою чого не трапилось від такого блузнірства.

— Анічогісінько! Бог захистить мене від диявола, бо він мудріший, ніж говорять про нього вчені люди.

На той час увійшли два інші небожі. Зрозумівши по голосу дядечка, що він не так уже не зносить Кліща і що постійні нарікання на нього були вдаваними, за якими канонік ховав свою прихильність до чабана, вони здивовано перезирнулись. Потім, бачачи, що дядечко сміється, запитали його:

— Коли б вам довелося складати духівницю, кому б ви відписали будинок?

— Кліщу.

— А орендовану ділянку на вулиці Сен-Дені?

— Клішу.

— А вотчину в передмісті Парижа?

— Кліщу.

— Отже,— сказав капітан своїм грубим голосом,— усе дістанеться Клішу?

— Ні,— відповів канонік з посмішкою,— тому що, як добре не склав би я духівницю, моя спадщина дістанеться найхитрішому. Я вже настільки близький до свого земного кінця, що вже ясно бачу долю кожного з вас.

І лукавий канонік так поглянув на Кліща, як це могла зробити тільки қоноплянка, заманючи милого в своє гніздечко. Вогонь цього палаючого погляду просвітлив розум чабана, і він раптом прозрів, як дівчина після шлюбної ночі. А прокурор і капітан, прийнявши балаканину каноніка за євангельське пророцтво, відкланялись і вийшли з дому, неприємно вражені його недоречними натяками.

— Що ти думаєш про Кліща?— спитав Хапуга у Горили.

— Я думаю, я думаю...— відповів роздратований вояка,— думаю влаштувати засідку на Єрусалимській вулиці, щоб зітнути йому голову. Хай тоді прикріплює її, як схоче.

— Ні, ні!— вихопилось у прокурора.— Твій удар зразу впізнають. Так і скажуть: «Це діло рук Забіяки». А я вважаю за краще запросити його пообідати. Після обіду почнемо гру, як ото у короля: одні залазять у мішки, а інші дивляться, хто в такому вбрани зможе пройти далі. Зашивши таким чином Кліща в мішку, ми кинемо його в Сену: поплавай, будь ласка...

— Це треба добре обміркувати,— зауважив вояка.

— Та що тут обмірковувати,— твердив своє

прокурор.— Відправимо братця до диявола, от спадщина й дістанеться нам двом.

— Згоден,— відповів капітан.— Але ми повинні бути разом, як дві ноги одного тіла, бо якщо ти гнучкий, наче шовк, то я міцний, немов булат. А кинджал вартий зашморга!..

— Так, — сказав прокурор, — домовились. А зараз давай вирішимо: вірьовка чи залізо?

— Ет, побий мене бог, не з королем же збираємось ми розправлятись? На якогось неотесаного чабана витрачати стільки слів? Ну ж бо! Двадцять тисяч франків зі спадщини тому з нас, хто першим його прикінчить!.. Я йому щиро, по совісті скажу: «Підбери свою голову!»

— А я скажу: «Поплавай, любий!»— вигукнув прокурор і зареготав, роздираючи рота до вух.

Потім вони пішли вечеряті: капітан до своєї милої, а прокурор до дружини одного ювеліра, полюбовником якої він був.

А кого ж усе це найбільше здивувало? Кліща! Бідолашний чабан почув свій смертний вирок, коли його двоюрідні брати прогулювались на паперті, відкриваючись один одному, як богоїві під час молитви. І він силкувався збагнути, чи це йому ввижається, чи в нього шумить у вухах.

— Ви чуєте, пане канонік?

— Так,— відповів той,— чую, як дрова потріснують у вогні.

— О,— промовив Кліш,— я не вірю в диявола, зате вірю в святого Михайла, моого ангела-хранителя, і поспішу туди, куди він мене кличе...

— Іди, сину мій,— сказав канонік,— та бережи себе, щоб не промокнути і часом голови не розбити, бо я чую, як дзюрчить вода, і розбійни-

ки з великого шляху — не завжди найбільш небезпечні розбійники...

Почувши ці слова, Кліщ дуже здивувався, поглянув на каноніка, але побачив, що він такий же веселий, з таким же живим вогнем в очах і такими ж скарлюченими ногами. Проте Кліщу треба було якось відвернути смерть, що нависла над ним, а тому він вирішив, що встигне ще намилуватися з каноніка чи додогодти йому, і похапцем пустився через місто, як жінка в передчутті близької насолоди.

Кузени ж його зовсім не припускали, що в Кліща може виявитись та проникливість, завдяки якій чабани віщують наближення негоди, і, маючи його за ніщо, частенько обговорювали при ньому свої брудні таємниці.

Одного вечора, щоб розважити каноніка, Хапуга розповів йому про дружину ювеліра — свою полюбовницю, яка досить вдало наставляє своєму чоловіку роги — точені, поліровані, різблені, фігурні, немовби князівські сільнички. Ця гарна молодичка була, як послухати прокурора, справжнім ласим шматочком. Смілива щодо побачень, вона встигала вчинити гріх за той час, поки її чоловік підіймався по сходах, нічого не підозріваючи. Подарунки ковтала, немов ягідки і, думала лише про те, як би скочити в гречку. Вертлява, пустотлива, вона була привітна, немовби найпорядніша жінка, що ніколи не схибила. Вміла додогодити своєму доброму чоловікові, який дуже її цінив. Нарешті, була такою пронозою, що вже п'ять років спритно вела свої домашні та любовні справи, вважалась добронастроюю, володіла довір'ям чоловіка, ключами від усіх замків, гаманцем і всім іншим.

— І коли ж ви граєте на ніжній флейті? — запитав канонік.

— Щовечора. Частенько залишаюсь я у неї на ніч.

— Але як? — здивувався канонік.

— Ось як. У сусідній з її спальнєю комірчині стойть велика скриня, куди я й ховаюсь. Коли добрій чоловік повертається від свого кумасукаря, де вечеряє щодня з приводу того, що часто має справи з сукнаркою, моя любка, прикинувшись хворою, облишає його спати одного і приходить полегшувати свої страждання в кімнату з скринею. А наступного дня, коли ювелір возиться в своїй майстерні, я втікаю. В домі є два виходи: один на міст, інший на вулицю. Я завжди користуюсь тим, де напевно не зустріну ювеліра. До нього ж заглядаю, щоб поговорити про справи, які в мене завжди в такому стані, що й кінця їм не видко. А мені вони дають чималий прибуток. Дрібні пошлинни і незначні витрати на позови обходяться йому як утримання конюшні з кіньми. Мене він дуже любить, як повинен любити всякий порядний рогоносець того, хто допомагає йому скопувати, поливати, угноювати, обробляти справжній сад Венери. Без мене він не зробить нічого!

Оці ось розмови і пригадались чабанові, коли його осяяла спасенна думка і розум уздрів вихід з небезпеки, бо кожна худобина володіє достатньою мірою здорового глузду, щоб до кінця пройти по нитці свого життя. І от Кліщ пустився щодуху на вулицю Каландр, де ювелір повинен був вечеряти зі своєю кумасею. Після того, як він постукав і у відповідь на запитання, що долинуло з маленького загратованого віконця, назвався таємним королівським гінцем, його впу-

стили в дім сукнаря. Там, без зайвих зволікань, він викликав з-за столу веселого ювеліра, відвів у куток і сказав:

— Коли б один з ваших сусідів наставив вам величезні роги і був потім виданий зі зв'язаними руками й ногами, чи не кинули б ви його в річку?

— Без вагань,— відповів ювелір.— Але якщо ви глузуете з мене, то вам це так не минеться.

— Що ви? — заспокоїв його Кліш.— Я ваш друг і прийшов вас попередити, що скільки разів ви бували з дружиною сукнаря, стільки ж разів ваша люба жіночка була з прокурором Хапугою. Отож, якби ви забажали повернутися до своєї печі, то побачили б там добрячий вогонь. Той, хто підмітає там, куди тільки ви повинні мати доступ, як тільки ви прийдете, сховається у велику скриню для домашнього скарбу. Ви скажіть, що у вас купують цю скриню, а я, за діловленістю з вами, чекатиму на мосту з візком.

Ювелір схопив плащ, шапку, мовчки обливив компанію своєї куми й подався додому, як отруєний пацюк до нори. Він прибігає, стукає. Двері відчиняються. Він увіходить, швидко підіймається по сходах. Помічає на столі два прибори. Чує, як грюкає, закриваючись, кришка скрині. Бачить, що дружина повертається з кімнати любовних розваг, і говорить їй:

— Люба моя, тут два столових прибори.

— Дійсно, але хіба, миленький, нас не двоє?

— Ні,— відповідає той,— нас троє.

— А що, ваш кум прийде? — запитує вона, невинно поглядаючи на сходи.

— Ні, я маю на увазі того кума, що сидить у скрині.

— Яка скриня? — знову запитує вона.— Ви при своєму розумі? Де ви бачите скриню? Хіба

кумів садовлять у скриню? Та чи така я жінка, щоб тримати скрині, повні кумів? З яких це пір куми живуть у скринях? Мабуть, ви з глузду з'їхали, що змішуєте ваших кумів із скринями! Я не знаю ніякого іншого кума,крім метра Корнеля, сукнаря, і іншої скрині, крім тієї, де тримаємо нашу одежду.

— Ох,— зітхнув ювелір,— моя дорогесенька дружино, приходив один негідник і сказав, що ти взяла собі у полюбовники нашого прокурора і що він схований у нас у скрині.

— Я? — вигукнула вона. — Не слід вам прислухатись до всяких пліток.

— Так, так, моя мила,— продовжував ювелір,— я знаю тебе, як хорошу дружину, і не хочу ніяких непорозумінь з-за клятої скрині. Тим паче, що той негідник виявився столяром, якому я продав злощасну скриню, бо не хочу більше ніколи її бачити. А за цю скриню він даст мені дві гарненькі малі, де вміститься хіба що дитина. І пересудам всіх, хто заздрить твоїй добродетелі, зразу ж буде покладено край.

— Ви зробили мені велику приємність,— відповіла на це дружина ювеліра,— не жалкую я більше за своєю скринею. До того ж вона стоїть зараз порожня, бо наша білизна в пральні, а тому неважко буде винести її завтра вранці. Хочете вечеряті?

— Ні, — відповів ювелір, — я повечеряю з більшим апетитом, коли не буде цієї скрині.

— Я бачу,— сказала вона,— що скрина легше вийде звідси, ніж з вашої голови...

— Гей!— гукнув ювелір до своїх підмайстрів та робітників.— Ідіть-но сюди!

В ту ж мить з'явились люди, і хазяїн коротко звелів їм винести скриню. Річ, що стала в при-

годі любовним справам, швидко перенесли через залу. Але при перенесенні скрині прокурор опинився в ній догори ногами і з незвички сплюхував.

— Ідіть, ідіть,— промовила дружина.— Це сходи риплять.

— Ні, люба, це не сходи, а шворінь.

І без зайвих балачок скриню досить спритно пустили вниз.

— Гей, візник!— покликав ювелір. Посвистуючи на мулів, підійшов Кліщ і разом з спритними підмайстрями скинув горевісну скриню на візок.

— Ой, ой!— зарепетував прокурор.

— Хазяїне, скриня розмовляє,— вихопилось у одного з підмайстрів.

— А якою мовою?— запитав ювелір і дав підмайстру доброго стусана в зад, який, на щастя, не був скляним. Підмайстер скотився по сходах, чим і було покладено край вивченю ним скринькової мови.

Разом з добрым ювеліром чабан відвіз свою поклажу на берег річки. Там ювелір, не звертаючи уваги на красномовні зойки, що линули з скрині, прив'язав до неї на прощання кілька каменів і зіпхнув її в Сену.

— Поплавай, любий!— вигукнув зловтішно чабан, коли скриня, здійнявши хвилю, пірнула, ніби качка, під воду.

Після цього Кліщ попрямував берегом на вулицю Сен-Ляндрі, що біля монастиря Нотр-Дам. Там розшукав один будинок, впізнав двері і сильно постукав.

— Відчиніть,— заволав він,— відчиніть іменем короля!

На його голос до дверей покваліво підійшов

старий чоловік, Це був ніхто інший, як відомий усім лихвар Версоріс.

— Хто тут?— запитав лихвар.

— Мене послав до вас квартальний з попередженням, щоб ви сьогодні вночі були напоготові,— відповів Кліщ,— а він, з свого боку, скличе сторожу. Повернувся горбун, що обікрав, вас. Добре пильнуйте, бо він зуміє забрати у вас те, що ще залишилось.

Сказавши це, добрий чабан побіг на вулицю Мармузе, в дім, де капітан Забіяка банкетував із своєю Маргариткою, найкрасивішою і найрозбещенішою з усіх вуличних красунь, як говорили про неї подружки. Її живий і гострий погляд пронизував, ніби удар кинджала, а хода була настільки спокусливою, що пробудила б любовну гарячку навіть у райських жителів. Нарешті, вона була смілива, як жінка, що не має нічого іншого, крім зухвальства.

Бідолаха Кліщ неабияк розгубився, опинившись в кварталі Мармузе. Він дуже боявся, що не знайде будинку Маргаритки, а ще більше, що застане обох голубків у постелі. Та якийсь добрий ангел допомагав їому у всіх їого справах. І ось як. Вийшовши на вулицю Мармузé, чабан побачив, що всі вікна яскраво освітлені і з них стирчать голови в нічних чепчиках: дівчата, повії, хатні робітниці, чоловіки, панночки. Здавалось, що кожний з них щойно піднявся з постелі, щоб побачити, як при свіtlі факелів ведуть на шибеницю злодія.

— Гей, що тут робиться?— спитав чабан якогось городянина, котрий поспішав до своїх дверей з алебардою в руках.

— Та нічого,— відповів городяник.— Нам

здалося, що в місті хазяйнують арманьяки, а то Горила б'є Маргаритку.

— Де це? — спитав чабан.

— У тому он красивому будинку, де на стовпах порозявляли пащі оті майстерно вирізьблені крилаті жаби. Чуєте, який галас зчинили слуги і служниці?

І справді, тільки й чути було: «Вбивають! На допомогу!» Тимчасом з дому безупинно долинали звуки ударів. Горила кричав своїм грубим голосом:

— Смерть блудниці! Ану, покричи, розпуснице! Грошай захотіла! Ось тобі гроші!

А Маргаритка стогнала:

— Ой, ой, помираю! Допоможіть! Ой! Ой!..

Раптом почувся брязкіт заліза, і на підлогу важко впало тіло молоденької чарівниці. Потім усе стихло і погасли вогні. Слуги, служниці, гости та всі інші увійшли в дім. В цій компанії піднявся по сходах і чабан, що вже був тут, як уродився. Побачивши у великій залі лише побиті пляшки, пошматовані шпалери, скатертину з стравами на підлозі, всі завмерли.

Чабан, не відаючи страху, як людина, захоплена єдиним бажанням, прочинив двері гарненької спальні Маргаритки. Розтерзана, розпатлана, розхристана, на закривавленому килимі лежала, розкинувши руки, Маргаритка. А поруч стояв приголомшений Горила і, не знаючи, на якій ноті тягти кінець своєї пісні, мимрив:

— Годі тобі, моя Маргаритко, прикидатись мертвовою! Підіймись-но, я тебе полатаю. Мертвачи жива, така ти, облудниця, чарівна в крові, що так і схопив би тебе в обійми!

Промовивши це, хитрий вояка схопив її і кинув у ліжко. Але Маргаритка впала колодою,

немов тіло повішеного, що зірвалось з петлі. Вояка узрів це і вирішив, що час рятувати свого горба. Та поскільки він був хитрющим, то, перш ніж піти, вигукнув:

— Бідненька Маргаритко! Як міг я рішити дівчину, яку так любив! Проте я вбив її,— ясна річ, бо якби вона була жива, ніколи її чарівний сосок не дозволив би собі поникнути так, як зараз. Боже праведний, він же як монета на дні гаманця.

На це Маргарита трохи розплющила одне око і схилила голову, щоб подивитись на своє пружне біле тіло. А потім вліпила капітанові доброго ляпаса і вже зовсім опритомніла.

— Ось тобі за те, щоб не глумився з мертвих,— сказала вона, посміхаючись.

— За що ж він убив вас, сестрице? — спитав чабан.

— За що? Завтра сюди прийдуть сержанти і опишуть моє майно. А він, у якого грошей не більше ніж честі, докоряє мені за те, що я хотіла розважити одного гарненького дворяніна, котрий врятував би мене від суддів.

— Маргаритко, я поламаю тобі кістки!

— Ну-ну! — заспокоїв його Кліщ, і тільки тоді Горила впізнав його. — За віщо ж? Е, та я дістану вам, друже мій, багато грошей.

— Але де? — запитав вражений капітан.

— Підійдіть ближче, я скажу вам на вухо. Коли б ви, прогулюючись в нічній темряві, знайшли під грушевою якихось тридцять тисяч екю, невже б ви не нахилились підняти їх, щоб вони не пропали марно?

— Я вб'ю тебе, Кліщ, як собаку, якщо ти хочеш поглузувати з мене, або ж поцілую, куди тобі тільки заманеться, коли ти вкажеш, де взяти

тридцять тисяч екю, хоч би заради них довелось десь у закутку відправити на той світ трьох буржуа.

— Вам не доведеться нікого вбивати. Справа така. Є в мене вірна подружка, служниця лихваря, що живе в Сіте, недалеко від нашого дядечка. І от я дізнався, що цей шановний чоловік виїхав сьогодні вранці за місто, закопавши у себе в садку добру мірку золота і гадаючи, що його бачили самі лише ангели. Але дівчина, у якої на ту пору розболілися зуби, підійшла до слухового віконця, щоб подихати свіжим повітрям, і, сама того не бажаючи, запримітила старого пройдисвіта. А потім, щоб зробити мені якусь приємність, вибовкала свою таємницю. Поклянітесь, що чесно поділитеся зі мною, і я позичу вам свої плечі, ви видеретесь на гребінь муру, а звідти стрибнете прямо на грушу, яка росте тут же. Ану скажіть тепер, що я неотесана тварюка?

— Що ти!? Ти справжній брат, благородна людина, і якщо захочеш коли-небудь відправити на той світ свого ворога, тільки скажи, заради тебе я вб'ю кращого друга. Я тобі більше не двоюрідний, а рідний брат!

— Ану, моя люба,— наказав Горила Маргаритці,— накрий знову на стіл та витри кров. Вона належить мені, я розплачусь за неї, віддам тобі своєї в сто разів більше, ніж вицідив з тебе. Звели принести найкращого вина. Забудьмо старе. Поправ свої спідниці і смійся, я так хочу. Сядьмо за стіл і продовжимо нашу вечірню молитву з того місця, на якому зупинились. Завтра я зроблю тебе сміливішою за королеву. Ось мій двоюрідний брат, якого я хочу почастувати, бодай би довелось для цього перевернути все дотори дном.

А завтра у нас в підвалих буде всього вдосталь.
Тягни на стіл все, що є!

І от за час менший, ніж потрібно попу для молитви «Господи, помилуй»,увесь голуб'ятник перейшов від сліз до сміху, так само як оце недавно перейшов від сміху до сліз. Тільки у вертепах змінюють одне одне любов та удари кинджала і здіймаються бурі веселощів між чотирьох стін. Та це речі, яких не збегнути статечним дамам. Капітан Забіяка розвеселився, ніби ціла ватага школярів, що вирвались із класу. Він частував свого доброго братця, а той поглиняв геть усе і, прикинувшись п'яним, молов усякі дурниці: що завтра він купить увесь Париж, позичить сто тисяч еку королю, купатиметься в золоті. І наплів стільки нісенітниць, що капітан, побоюючись, щоб той не сказав, чого не треба, і гадаючи, що чабан зовсім очманів, вивів його геть. А сам вирішив, коли дійде до дільби, розпороти черево Кліща, щоб подивитись, чи немає там губки, бо він видудлив не одну кварту доброго сюренського вина. По дорозі вони вели мову про різні богословські речі, надзвичайно заплутані, і так тихесенько дійшли до огорожі саду, де були сховані гроші лихваря.

Скориставшись, замість помосту, широкими плечима Кліща, Забіяка вискочив на грушу, не юв досвідчений воїн, що не раз штурмував міста.

Але Версоріс, що підстерігав його, рубонув його по потилиці раз, другий,— а за третім ударом голова Забіяки впала додолу. Та він ще встиг почути гучний голос чабана, який кричав:

— Підбери свою голову, друже!

Після цього щедрий Кліщ, в особі якого добродійність дістала свою винагороду, вирішив,

що буде найбільш розумним повернутися в дім доброго каноніка, де, завдяки милості божій, справа зі спадщиною з кожною хвилиною спрощувалась. Він хутко добрався до будинку на вулиці Сен-П'єр і зразу ж заснув, як новонароджений, забувши навіть, що значить «двоюрідний брат». А наступного ранку, за звичаєм чабанів, піднявся разом з сонцем і пішов у кімнату дядечка довідатись, яке в нього харкотиння, чи кашляв він, чи міцно спав. Одначе стара служниця сказала йому, що благочестивий канонік, як тільки почув дзвін до утрені в честь святого Маврикія, першого покровителя собору Паризької богоматері, пішов до храму, куди архієпископ паризький запрошуєвав увесь капітул на сніданок.

На це Кліш промовив:

— Чи не з'їхав з глузду пан канонік? Адже так можна прохолонути, схопити нежить, ноги застудити. Що, йому здохнути забаглося? Піду розпалю жаркий вогонь, щоб міг він зігрітися, повернувшись додому.

І добрий чабан попрямував у залу, де охоче просиджував канонік. Але — о диво! — канонік сидів на своєму місці біля кафедри.

— Що ж вона наплела, ця божевільна Бюре-та? Я дуже добре знаю вас і не повірю, щоб ви могли так рано видертись на амвон.

Канонік мовчав. Чабан, як людина спостережлива і розсудлива, знав, що у старих бувають інколи мудрі примхи. У своїх бесідах з потойбічним світом вони доходять до того, що починають верзти казна-що. А тому з почуття благоговіння і великої поваги до глибоко замисленого каноніка він зупинився віддалік, чекаючи, поки той опам'ятається, і мовчки почав вимірювати довжи-

ну нігтів старика, які, здавалось, от-от продірявлять його черевики. Потім уважно розглянув ноги свого дорогого дядечка, і його охопив жах. Шкіра на ногах була така темночервона, що просвічувала крізь петлі панчіх і здавалась опаленою.

— Він же мертвий! — промайнуло в голові у Кліща.

В цю мить двері зали відчинились, і він побачив того ж самого каноніка, що з примороженим носом повертається з служби.

— Е, дядечку, — вигукнув Кліш, — та чи при своєму ви розумі? Зважте, що не личить вам стояти біля дверей, коли ви вже сидите за своєю кафедрою біля каміна, і що не може бути у всьому світі двох цілком схожих між собою каноніків.

— Ах, Кліш, колись мені дуже хотілось бути в двох місцях водночас. Але таке не під силу людині. Вона була б надміру щасливою. А у тебе, видно, в очах двоїться, бо я тут один.

Тоді Кліш повернув голову в бік кафедри, але побачив, що крісло біля неї порожнє, і дуже здивувався. Та й як міг він не здивуватися, коли, наблизившись, помітив на підлозі купу попелу, що димила, розповсюджуючи запах сірки.

— Ой! — вигукнув приголомшений чабан. — Мушу визнати, що диявол поводився зі мною, як порядна людина. Помолюся за нього богу.

І він простодушно розповів каноніку, як диявол розважався, виконуючи роль провидіння, і як допоміг йому чесно позбутися своїх ворогів — двоюрідних братів. Це здалося старому каноніку достойним захоплення і повчальним, оскільки він був ще при ясному розумі і пам'ятав, що часто спостерігав діла, в яких диявол пока-

зував себе з найкращого боку. Добрий священик сказав також, що завжди буває стільки ж добра в злі, як і зла в добрі, звідки й виходить, що не варт занадто піклуватись про потойбічне життя. Це тяжка єресь, яку суворо засудив не один собор.

Ось як розбагатів рід Кліщів, і нині змогли вони, завдяки багатству їхнього предка, допомогти в спорудженні моста Сен-Мішель, де диявол добре себе почуває в сусідстві з ангелом. Міст цей збудовано в пам'ять про розказану вище правдиву історію.

КРАСУНЯ ІМПЕРІЯ

Архієпископ міста Бордо їduчи на Констанцький собор¹, взяв до свого почути турського священика — на диво привітного і красномовного юнака, якого вважали сином куртизанки і губернатора. Турський архієпископ охоче віддав його своєму собратові, коли той проїздив через Тур, оскільки такі дарунки були звичними для них, які знали всю нестерпність теологічної сверблячки. Отже, цей юний священик прибув до Констанца і знайшов притулок в домі свого прелата — людини добродетесної і вельми вченої.

Філіпп де-Мала, як звали нашого монашка, поклав собі за правило благонравно поводитись і гідно служити своєму покровителю. Однак згодом побачив він на цьому Соборі силу людей, що вели легковажне життя, а проте здобували індульгенцій, золотих еку, баришів не менше,

---

¹ Констанцький собор був скликаний католицькою церквою в 1414 р. в м. Констанці на Рейні і тривав до 1418 р.

а навіть більше, ніж хто інший, цнотливий і надто розсудливий. І от однієї ночі, що була згубна для чесноти молодого священика, диявол шепнув йому на вухо, щоб він не відвертався від благ земних, бо кожен може брати з невичерпного лона нашої святої матері церкви, і ця невичерпність — чудо, яке є найкращим доказом буття божого. І наш священик піддався дияволу. Він вирішив обійти геть усі харчевні та інші німецькі злачні місця, жадаючи зазнати всіх благ безкоштовно — адже він був бідний. Оскільки залишився він добродетельним, наслідуючи в цьому свого старенького пастыря, що через неміч тілесну не грішив, і тому його вважали за святого, Філліп де-Мала часто мучився нестерпною жагою, бачачи безліч прекрасних повнотільних куртизанок, які жили в Констанці, щоб проясняти розум отців Собору, а до бідного люду були холодні, немов крига. Наш священик втрачав самовладання, не знаючи, як підступитись до цих розкішних пав, що крутили кардиналами, абатами, аудиторами, легатами, єпіскопами, князями, герцогами і маркграфами так, ніби то були прості клерки. Ввечері, після всіх молитв, юний монах в думці розмовляв з цими спокусницями, навчаючись читати по чудовому любовному требнику. Він готував собі відповіді на всі можливі випадки. А наступного дня, коли, йдучи до всеношної, зустрічав у супроводі добре озброєних пажів якусь із цих гордовитих принцес, які возлежали на своїх носилках, застигав з роззявленим ротом, немов собака, що ловить мух. Від споглядання холодного обличчя принадниці він розпалювався ще більше.

Секретар єпіскопа, дворянин з Перигора, повідав йому, що святі отці, прокурори і аудитори за право короткого знайомства з прекраснішими

з тих кішечок, яких вельможі Собору плекають і оберігають своїм протегуванням, щедро наділяли їх, та не реліквіями чи індульгенціями, а дорогоцінностями й золотом. Тоді наш бідолашний туренець, хоч яким простим і боязким він був, почав складати під матрац гроші, що їх одержував від доброго архієпископа за діловодство, сподіваючись, коли назбирає їх достатньо, побачити коханку кардинала. А надалі він покладався на бога. Справжнісіньке немовля розумом, він стільки ж скидався на мужчину, скільки коза поночі схожа на дівчину. Але підбурюваний своєю жагою, блукав він вечорами по вулицях Констанца й, нітрохи не турбуючись за своє життя, рискуючи загинути від мечів нічної варти, підглядав за святими отцями, коли ті входили до своїх полюбовниць. Він бачив, як спалахували свічки в домах і освітлювались вікна та двері. Потім прислухався до веселощів блаженних абатів та інших, що розважались, як тільки могли, наспівуючи таємну алілую і пускаючи повз вуха музику, якою їх пригощали. Кухарі робили чудеса,— вони немовби творили обідні жирних супів, утрені окістів, вечірні смачних паштетів і складали славослов'я солодощам. Напившись, святі ченці замовкали. Їх пажі грали в кості на східцях, баскі мули бились на вулицях. Все йшло добре. Були й віра, й страх божий. А от бідолаху Гуса спалили. І за віщо? Він без дозволу простяг руки до блюда. Треба ж було юму лізти в гугеноти попереду інших?

Повернемось до нашого Філіппа. Частенько доводилось юму терпіти сильні стусани і хапати добрі запотиличники. Та диявол підтримував юго, спонукаючи вірити, що рано чи пізно він і собі стане кардиналом у якої-небудь з отих жі-

нок. Його бажання надавало ѹому, наче оленю восени, сміливості, і от одного вечора він прослизнув у найкращий будинок Констанца, де частенько бачив офіцерів, сенешалів, слуг і пажів, які з факелами в руках чекали на своїх володарів: герцогів, королів, кардиналів, архієпископів.

«Ага! — сказав він собі. — Саме ця, мабуть, і є найбільш вродлива ѹ люб'язна».

Добре озброєний вартовий пропустив ѹого, гадаючи, що юнак належить до почту баварського електора¹ і виконує доручення цього пана, який щойно пішов звідси. Філіпп де-Мала збіг по східцях так спритно, ніби охоплений любовним ражем хорт. Приваблюваний солодким запахом парфумів, він добрався до кімнати, де роздягалась хазяйка, розмовляючи з своїми служницями, і зупинився приголомшений, немов грабіжник перед вартою. Красуня вже скинула плаття. Служниці, допомагаючи їй роззуватись і роздягатись, так спритно й відверто оголили її прекрасне тіло, що зачарований священик встиг лише вигукнути «ах!», в якому було саме кохання.

— Чого вам треба, мій хлопчику? — спитала дама.

— Віддати вам душу мою, — сказав він, поглинаючи її очима.

— Можете прийти завтра, — відповіла вона задля сміху.

На це Філіпп, почервонівши, мило промовив:

— Вважатиму за свій обов'язок.

Її здолав шалений сміх. Спантеличений Філіпп зовсім розгубився, але не відривав зачарованого

¹ Електор (буквально «виборець») — титул десяти німецьких вельможних князів, що мали право брати участь у виборах імператора.

погляду від принад красуні. Її прекрасне довге волосся спадало на спину, ніби виточену з слонової кістки, а крізь мереживо кучерів виднілась шкіра, біла й блискуча. На білосніжному чолі палав рубін, але його мерехтливі вогні поступались перед близком її чорних очей, зволожених сльозами від нестерпного сміху. Пустуючи, вона навіть підкинула вгору гостроносий черевичок, роззолочений, мов рака¹, і, вигнувшись, дала побачити свою меншу за дзьоб лебедя босу ніжку. На щастя юного монаха, красуня була цього вечора в добром гуморі, інакшے довелось би йому вилетіти прямісінько у вікно,— адже вона не церемонилася і з найпершим єпископом.

— У нього красиві очі,— сказала одна з служниць.

— А звідки він тут уявся? — спитала друга.

— Бідне дитя! — вигукнула Імперія.— Мати, певно, вже шукає його. Треба ж навернути його на путь істинний!

Тимчасом туренець, нітрохи не розгублюючись, захоплено розглядав вкрите золотою парчею ложе, на якому збиралась відпочивати прекрасна спокусниця. Його палкий погляд, сповнений мудрості кохання, збудив уяву Імперії. Зачарована красенем, вона напівжартома повторила: «Завтра...» — і відіслала його жестом, якому скрився б сам папа Іоанн, тим більше тепер, коли був він подібний до слімака без черепашки, бо Собор щойно позбавив його папства.

— Ах, пані, ось ще один обіт цнотливості злиняв від любовного запалу,— сказала одна з служниць.

---

¹ Р а к а — масивна металева скринька з мощами т. зв. «святих».

Знову залунав сміх, градом посыпались жарти. Філіпп вийшов, стукнувшись головою об одіврок, наче розкуйовджену ворона, очманілий від усього, що уздрів. Пані Імперія була чарівним створінням, принаднішим, ніж сирена, що виходить з води. Запам'ятавши фігурикі звірів, виразьблені на дверях, юний монах з диявольською хтивістю в серці повернувся до свого доброго архієпископа. Піднявши до себе в комірчину, він цілу ніч перелічував свої «ангели»¹, але більше чотирьох так і не знайшов. А поскільки це становило увесь його скарб, то й понадіявся він ублажити красуню, віддавши їй усе, що мав на цьому світі.

— Що з тобою, сину мій? — спитав занепокоєний архієпископ, прислухаючись, як вовтузиться їй зітхає їого юний послушник.

— Ах, монсеньйор! — відповів бідолаха. — Дивуюсь я, як це можливо, щоб жінка, легесенька і ніжна, таким важким тягарем лягла на серце.

— Яка ж це? — спитав архієпископ, відклавши требник, який він читав для годиться.

— О господи! Ви будете докоряти мені, мій добрий отець і покровитель, за те, що я насмілився побачити на власні очі коханку одного з кардиналів, а може, й когось знатнішого. Я ридав, побачивши, що у мене замало цих проклятих монет, щоб навернути її на добре.

Архієпископ насупив брови, які трикутником нависли над носом, і не вимовив жодного слова. А смиренний монах тримтів всім тілом, через те що наважився висповідатись своєму високому наставнику. Та святий отець тільки зауважив:

— Певно, вона надто дорога?

---

¹ Французька монета.

— Ах! — вигукнув юний монах. — Вона обчи-стила чимало митр і облутила не один посох.

— Ну, добре, Філіппе, якщо ти відступишся від неї, я вручу тобі тридцять «ангелів» з казни для бідних.

— Але ж, монсеньйор, я втрачу більше, — відповів хлопчина, спалахуючи від думки про насолоду, на яку він сподіався.

— О Філіппе, — сказав добрий пастор, — не-вже й ти хочеш потрапити в лабети диявола і прогнівити бога, як всі наші кардинали?

І глибоко засмучений вчитель почав молити святого Гатьєна — покровителя блаженних — спасти свого слугу. А молодому грішнику звелів стати на коліна і, помолившись, вручити свою долю святому Філіппу. Та клятий монах просив у свого високого заступника зовсім іншого: допо-могти йому не сплохувати, коли завтра віддасть себе на волю і ласку красуні. Добрий архієпископ, побачивши старанність свого служки, підбадьо-рював його:

— Мужайся, сину мій. Небо зглянеться на твоє благання.

Наступного дня, поки добродетельний пастор картав у Соборі розпусту християнських апосто-лів, Філіпп де-Мала витратив свої «ангели», за-роблені тяжкими трудами, на паході, купан-ня, притирання та інший мотлох. Врешті став він таким гарним, що міг би зійти за полюбовни-ка якоїсь куртизанки. І тоді попрямував у місто розшукати будинок королеви свого серця. Коли ж він запитав у прохожих, чий це дім, вони засмія-лись йому в обличчя, кажучи:

— Звідки взявся цей шмаркач, який не чув про красуню Імперію?

Почувши це ім'я, наш монах зрозумів, в яку

страшну пастку він лізе добровільно, і дуже злякався що пустить свої грошики дияволу під хвіст.

Імперія була найбільш розкішною і примхливою з усіх куртизанок і до того ж мала славу найпрекраснішої. Краще за всіх вміла вона водити за ніс кардиналів, приборкувати жорстоких вояків і гнобителів народу. Їй корились браві капітани, лучники і вельможі, готові служити їй завсякчас. Одним своїм словом вона могла вбити тих, хто не догочив її. Загибеллю погрожувала людям її мила посмішка, і не раз капітан Бодрикур, що перебував на службі у короля французького, допитувався, чи нема такого, кого негайно належить вбити заради неї, щоб насміятись над святими отцями. З високими духовними особами Імперія була в злагоді — і, по суті, правила жезлом. Своїм мілим базіканням і любовними хитрощами вона, як в смолу, затягувала найбільш добросердечних і нечутливих. Тому й жила вона любима й шанована, не гірше за справжніх дам та принцес, і називали її пані Імперія. Одній знатній дамі, яка скаржилася на те, сам імператор Сігізмунд відповів, що вони, благородні дами, підтримують мудрі правила святої добросердечності, а пані Імперія зберігає солодкі помилки богині Венери. Слова дійсно християнські, і даремно обурювались ними благородні дами.

Отож Філіпп, пригадуючи принади, які йому довелось споглядати напередодні, побоювався, що це вже кінець, і засмутився. Він не єв, не пив, а все тільки блукав по місту, чекаючи свого часу, хоч був досить привабливим і галантним і міг знайти собі менш жорстокосердих і більш доступних чарівниць, ніж пані Імперія.

Коли настала ніч, юний туренець, підбурюваний гордістю і охоплений пристрастю, затаму-

вавши подих, прослизнув, ніби вуж, в оселю істинної королеви Собору: бо перед нею схилялись усі бездоганно доброчесні люди — мужі закону і науки християнської.

Дворецький не впізнав нашого монаха і хотів уже викинути його геть. Аж раптом покоївка крикнула згори:

— Гей, месір Імбер, це дружок нашої хазяйки.

І бідолаха Філіпп, зашарівшись, наче в шлюбну ніч, піднявся витими сходами, спотикаючись від щастя і наперед смакуючи насолоду. Служниця взяла його за руку, провела до зали, де на нього нетерпляче чекала пані Імперія, одягнута, як годиться вельми досвідчений жінці, що чекає втіх. Сяюча красою Імперія сиділа біля вкритого затканою золотом оксамитовою скатертиною столу, заставленого приборами з чудовими напоями. Караби вина, келихи, що самим своїм виглядом збуджували спрагу, сулії з гіпокрасом¹, глечики з добром кіпрським, бонбоньєрки з найкращими спеціями, засмажені павичі, приправи з зелені, солоні невеличкі окістя — все це могло викликати захоплення у нашого монаха, якби він не був так палко закоханий у пані Імперію. А вона відразу ж помітила, що очі юного священика втуплені в неї. І хоч звичним було для неї благоговіння перед її красою безсоромних церковників, все ж вона була задоволена, бо за ніч бідолашний парубійко зовсім розтривожив її і цілий день мучив її серце. Віконниці були засинені. Хазяйка була в доброму настрої і так вбрана, немов збиралась ощасливити самого імператорського принца. І наш хитрун, захоплений райською красою Імперії, зрозумів, що ні імператор, ні бургграф, ні

---

¹ Гіпокрас — солодке вино, приправлене корицею.

навіть кардинал, який от-от стане папою, цього вечора нічого не варті перед ним, простим служкою, у якого за душею тільки диявол і кохання. Він наблизився до красуні і вклонився їй з такою грацією, на яку не кожен здатний. За те вона сказала, кинувши на нього палкий погляд:

— Сідайте біля мене, щоб я побачила, чи не змінились ви від учора.

— О так! — вимовив Філіпп.

— Ale ж чим?

— Вчора, — продовжував хитрун, — я любив вас, а тепер ми любимо одне одного, і з бідного страдника я став багатшим за короля.

— Ax, юначе, юначе! — весело вигукнула вона. — Та ти, я бачу, справді змінився: з молодого священика став старим дияволом.

І вони сіли рядком перед жарким вогнем, від якого по всьому їх тілу розливалось любовне сп'яніння. Вони так і не починали їсти, не доторкувались до страв, а все тільки жадібно дивились одне на одного. І коли, нарешті, влаштувались зручно і привільно, почувся неприємний для вуха пані Імперії шум, наче казна-скільки людей билось і галасувало.

— Пані, — квапливо повідомила служниця, — тут з'явився ще один.

— Хто? — скрикнула Імперія гордовито, ніби тиран, розгніваний тим, що його перепинили.

— Куарський єпіскоп хоче говорити з вами.

— Хай його чорти візьмуть, — відповіла красуня, розчулено поглядаючи на Філіппа.

— Пані, він побачив світло через щілини й зчинив галас.

— Скажи йому, що у мене гарячка, і це не буде брехнею, бо я дійсно хвора цим монашком, який запаморочив мені голову.

Але не встигла вона скінчiti свої слова, пристрасно стискуючи руку Філіппа, що палав від кохання, як з'явився єпіскоп Куарський, задихаючись від гніву. Слуги, що його супроводили, внесли на золотому блюді приготовану по-монастирськи форель, щойно виловлену в Рейні, потім приправи у дивовижних бонбоньєрках і безліч ласощів — лікерів та компотів, зварених святыми черницями його абатства.

— Еге,— басом заволав єпіскоп,— нашо ви, любоњко, відправляєте мене до диявола, я ще матиму час піти до нього.

— З вашого черева колись зроблять добрячі піхви для мечів,— різко відказала Імперія, так насупивши брови, що всякий, хто уздрів би її грізне чоло, хвилину тому чарівне і привітне, затремтів би.

— А цей служка вже допущений до обідні? — злісно спитав єпіскоп, повертаючи своє широке й червоне обличчя до гарненького Філіппа.

— Монсеньйор, я тут для того, щоб сповідати пані.

— Хіба ти не знаєш канонів? Сповідати дам у цю нічну годину — право лише єпіскопів. Отож забирайся звідси. Йди пастись з простими монахами і не смій сюди носа сунути, інакше я погданю про твоє відлучення від церкви.

— Не руш! — крикнула розлючена Імперія, ще прекрасніша в гніві, ніж у коханні, а в ту мить в ній поєднались любов і гнів. — Лишайтесь, друже, ви тут у себе!

І тоді Філіпп зрозумів, що він воістину її коханець.

— Хіба немає в требнику і вченні євангельському, що ви будете рівні перед лицом господ-

нім в долині Іосафатській? — спитала Імперія у єпіскопа.

— Це витівка диявола, який дещо змінив біблію, але таке дійсно написано,— відповів тупоголовий єпіскоп Куарський, поспішаючи до столу.

— Ну, то будьте ж ріvnі переді мною, вашою богинею на землі,— промовила Імперія,— а то я одного дня накажу ченменько задушити вас, здавивши те місце, де голова приставлена до плечей. Присягаюсь у тому всесиллям своєї тонзури, яка нічим не гірша за папську.

І бажаючи залишити на вечерю принесену єпіскопом форель, а також спеції і ласощі, вона додала:

— Сідайте й пийте.

Але хитра коноплянка, якій не вперше було глумитися, підморгнула своєму милому, щоб він не турбувався через цього тевтона, бо чим більше той скуштує різних вин, тим скоріше настане їх час.

Служниця посадовила єпіскопа за стіл і забігала біля нього. А тимчасом охоплений гнівом Філіпп, бачачи, що його щастя розвіюється, як дим, посилив у душі єпіскопа до всіх чортів, яких бажав йому більше, ніж існує монахів на землі. Трапеза закінчувалась. Тільки юний священик ні до чого не доторкнувся — він жадав однієї Імперії. Сидячи біля неї і не вимовляючи жодного слова,— він говорив тією чудовою мовою, яка відома всім дамам і не потребує ні крапок, ні ком, ні наголосу, ні літер, ні заставок, ні поміток, ні картинок. Товстий єпіскоп Куарський любив поласувати і над усе дбав про свою тлінну шкіру, в яку його зашила покійна матінка, тож дозволяв ніжним ручкам хазяйки щедро наливати

йому гіпокрас і вже почав гикати, коли з вулиці долинув страшний шум кавалькади, що наблизялась. Тупотіння багатьох коней, вигуки пажів — го! го! — все це сповіщало, що прибуває якийсь вельможа, розпалений коханням. І дійсно, скоро до зали увійшов кардинал Рагузький, якому люди Імперії не насмілились загородити двері. Злощасна куртизанка і її милий стояли збентежені й розчаровані, наче уражені проказою, бо краще було спокусити самого диявола, ніж відмовити кардиналові, тим більш тоді, коли ніхто не зінав, кому бути папою, оскільки три претенденти на папський престол відмовились від папства на користь християнського світу.

Бородатий кардинал — хитромудрий італієць, що мав славу великого софіста і був першою скрипкою в Соборі, без особливих зусиль розгадав альфу і омегу цієї пригоди. Трохи поміркувавши і зваживши все, він вже зінав, як діяти, щоб краще задоволінити себе. Він прибув, гнаний чернечим сластолюбством, і заради своєї здобичі міг заколоти двох монахів або продати свою частку святого хреста господня, хоч це, звичайно, велике неподобство.

— Гей, друже,— зробив він знак Філіппові, підзиваючи його до себе.

Бідний туренець, ні живий, ні мертвий, гадаючи, що сам диявол втрутиться в його справи, встав і спитав грізного кардинала:

— Чого зволите?

Кардинал взяв його за руку і повів на сходи. Подивившись йому прямо у вічі, він, не барячись, заговорив:

— Чорт забери, ти добрий хлопчина, і мені не хотілося б повідомляти твого пастора, що твоє черево розпороте. Я ж за своє задоволення роз-

плачуся благочестивими ділами на старості. Отже, вибирай: чи поєднатися тобі навік з якимсь абатством, чи з пані Імперією на один вечір, а ранком вмерти.

Бідний туренець у розpacі почав благати:

— А коли запал ваш пройде, монсеньйор, я зможу повернутися?

Кардинал майже не розсердився, однак сказав суворо:

— Вибирай — шибениця чи митра?

— Ax! — відповів лукаво монашок.— Певна річ, добре абатство...

Почувши це, кардинал повернувся до зали, взяв перо і накарлякав на шматку пергаменту цидулку французькому послу.

— Монсеньйор,— сказав туренець кардиналу, поки той виводив назву абатства,— єпіскоп Куарський не піде звідси так швидко, як я, бо у нього абатств стільки ж, скільки солдатських шинків у Констанці. До того ж він уже приступив до трапези. А тому, здається мені, я віддячу вам за таке гарне абатство, зробивши одне застереження. Ви знаєте, звичайно, який шкідливий і причіпливий проклятий коклюш, що жорстоко приборкав Париж? Отож, скажіть єпіскопу, ніби ви щойно доглядали вашого старенького друга — архієпіскопа міста Бордо. І вашого суперника як вітром здує.

— Е, та ти заслуговуеш на більше, ніж абатство! — вигукнув кардинал.— Ось тобі, мій юний друже, сто золотих екю на твою подорож до абатства Турпеней. Я їх вчора виграв і дарую тобі.

Почувши ці слова і побачивши, що Філіпп де Мала зникає, навіть не відповівши, як вона сподівалась, на її ніжний, повний кохання погляд, розлючена Імперія задихала, наче дельфін, бо

розгадала, чому втікає монашок. Вона не була ще настільки щирою католичкою, щоб простити зраду своєму коханцеві, який не бажав умерти заради її примхи. Тому смерть Філіппа була в її гадючому погляді, який вона кинула йому на знак зневаги. Це дуже потішило кардинала: розпутний італієць збагнув, що він скоро поверне своє абатство, подароване молодому священикові. Тимчасом безтурботний туренець крадъкома вислизнув з будинку, наче побитий пес, якого прогнали від столу. У красуні вирвався стогін. Вона ладна була жорстоко розправитись з усім родом людським, якби мала силу, бо вогонь, який загорівся в ній, ударив їй в голову, і іскри полум'я палахкотіли в повітрі навколо неї. І було чого: адже це вперше якийсь-то монах обдурив її. А кардинал посміхався, передчуваючи, що тепер йому перепаде більше вдачі і втіхи. Хіба не хитрун? Недарма він мав червону шапку¹.

— Ах, мій добрий приятелю,— звернувся він до єпіскопа Куарського,— я щасливий бути у вашій компанії і радий, що прогнав цього юного бовдура, недостойного товариства пані Імперії, бо коли б ви, моя красуне, моя прудка лань, наблизились до нього, ви могли б ганебно вмерти з вини простого монаха.

— Але як?

— Він писар архієпіскопа Бордо, а цей добродій сьогодні вранці заразився...

Куарський єпіскоп розявив рота.

— Звідки ви знаєте?— спитав він.

— Мені цього не знати?— сказав кардинал, взявши за руку простодушного німця.— Я щойно причащав і утішав його. І в цю годину наш

---

¹ Червона шапка — головний убір кардиналів.

безгрішний старець готовий з попутним вітром летіти в рай.

І тут єпіскоп Куарський показав, що й товсті люди бувають моторними. Відомо, що в пузатих людей, милостю господа,— у винагороду за їх тягар,— внутрішні канали пружні, мов повітряні кулі. Отож, вищеназваний єпіскоп одним стрибком відлетів назад, крекчучи й бухикаючи, ніби віл, який натрапив на пір'я в своєму кормі. Потім раптом зблід і клубком скотився зі сходів, навіть не попрощавшись з пані Імперією. Коли двері за єпіскопом зачинились, кардинал Рагузький розреготовався і сказав, бажаючи позубоскалити:

— Ах, моя любонько, хіба не вартий я бути папою, а краще того — твоїм коханцем хоч на цей вечір?

І побачивши, що Імперія насупилась, він наблизився до неї, щоб ніжно пригорнути, приголубити по-кардинальськи. Адже у кардиналів руки підвішені краще, ніж у всіх інших людей, навіть у вояків. І це тому, що вони рук до праці не докладають і не марнують сил.

— Ах,— сказала Імперія, відступаючи,— ти хочеш мої смерті, безумний митроносець! Головне для вас — любощі, злий розпутнику. А я, мое благо — тобі за іграшку. Якщо твоя пристрасть вб'є мене, ви залічите мене до святих. Чи не так? Ах! У вас коклюш, а ви мене жадаєте! Повертайся і йди звідси, безмозкий монах! Не смій доторкатися до мене,— скрикнула вона, побачивши, що він наближається,— інакше я почастую тебе цим кінджалом.

І лукава дівка вихопила з свого гаманця маленький тонкий стилет, яким вона вміла чудово володіти в разі потреби.

— Але ж, моя райська пташко, моя кралечко,— промовив кардинал, сміючись.— Хіба ти не бачиш жарту? Треба ж було спровадити цього старого Куарського бика?

— О так. Я побачу, як ви мене любите. Йдіть зараз же. Якщо ви вже схопили хворобу, моя смерть вас анітрохи не хвилює. Я достатньо знаю вас, щоб розуміти, яку ціну ви ладні заплатити за хвилину насолоди. У час вашого сконання ви усю землю спалили б. Якось напідпитку ви самі цим вихвалиялись. А я, я люблю тільки себе, свої коштовності і своє здоров'я. Ідіть! Якщо ваши тельбухи ще не протухнуть, ви можете повернутись до мене завтра. А сьогодні я ненавиджу тебе, мій добрий кардинал,— сказала вона, посміхаючись.

— Імперія!— зойкнув кардинал, падаючи на коліна.— Моя свята Імперія, не грай, не бався моїми почуттями.

— Hi,— відказала вона заперечливим жестом,— я ніколи не граю речами святыми і освяченими.

— Ах ти, паскудна безсоромнице, я відлучу тебе від церкви... завтра ж!

— Дякувати богу, у вас вже не залишилось ніяких кардинальських почуттів.

— Імперія, сатанинський виродок! Hi! Hi! Моя найпрекрасніша, мое серденько!

— Де ваша гідність? Не стійте на колінах! Дивитись гайдко!

— Хочеш відпущення гріхів *in articulo mortis*¹? Хочеш, візьми мое багатство або, ще краще, частку справжнього животворного хреста? Хочеш?

---

¹ На випадок нещасної смерті (лат.)

— Цього вечора всі скарби неба і землі не могли б купити мое серце,— відповіла вона, сміючись.— Я була б останньою з грішниць, недостойною прилучатися святих тайн, коли б не мала своїх примх.

— Я спалю твій дім! Відьмо! Ти мене зачарувала. Ти загинеш на вогнищі... Вислухай мене, любов моя, моя душечко, обіцяю тобі найліпше місце на небі. Ну? Не хочеш? Смерть тобі, смерть, чаклунко!

— Ого! Я вб'ю вас, монсеньйор!

Кардинал оскаженів від люті.

— Ви божевільний,— сказала Імперія.— Ідіть звідси. Це вас доконає.

— Ось буду папою, ти мені за все заплатиш.

— Але ѿт тоді ви не вийдете з-під моєї влади.

— Чим можна тобі зараз догодити?

— Ідіть!

Вона легко, мов плиска, скочила в свою кімнату і защіпнулась, залишивши кардинала на самоті. Зрештою він мусив забратись геть. Коли ж красуня Імперія залишилась сама за прибраним для трапези столом, покинута юним монашком, вона розірвала на собі в гніві всі свої золоті ланцюжки.

— Клянусь чортами, рогатими і безрогими, раз цей шибеник примусив мене дати кардиналу такого прочухана і за це я рискую завтра ж бути отруеною, а сам ніякої насолоди мені не дав, я не вмру, поки не побачу, як на моїх очах з нього живого шкіру здеруть. Ох! Нещасна я,— плакала вона, на цей раз уже справжніми слізами.— Лише крихітки радості уриваю то тут, то там, та ѿт то плачу за них підлим ремеслом та тим, що гублю свою душу.

Так виливалася вона своє горе, немов телятко,

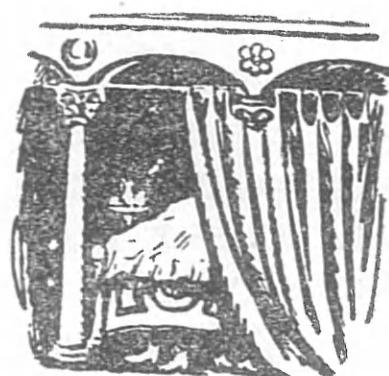
що реве під ножем різника. І раптом у венеціанському дзеркалі побачила рум'яне обличчя монашка, що непомітно став позаду неї.

— Ах! — скрикнула вона. — Ти найпрекрасніший монах, милесенький монашок, який коли-небудь монашив, монашулив, монашничав у цьому священному і велелюбному Констанці. Підійди ж, мій коханий друже, мій дорогий синку, мое яблучко, моя райська втіха! Я хочу випити твої очі, з'єсти тебе, вбити любов'ю. О мій квітучий, мій зеленіючий, мій довічний боже! Тебе, простого монаха, я зроблю королем, імператором, папою і щасливішим за їх усіх. Ти зможеш піддати все вогню і крові. Я твоя, і я доведу тобі це, бо ти незабаром станеш кардиналом, навіть коли б я повинна була пролити всю кров моє серця, щоб зробити червоною твою шапку.

І зовсім щаслива, тремтячими руками наповнила вона грецьким вином золотий келих, принесений товстим єпіскопом Куарським, і піднесла його своєму милому. Вона захотіла прислужувати йому на колінах, вона, чий черевичок принци вважали солодшим, ніж туфлю папи.

Але юний туренець мовчки дивився на неї поглядом, сповненим такої любовної жаги, що вона сказала, тремтячи від насолоди:

— Ні словечка, милив! Будемо вечеряті!

ЗМІСТ

Стор.

Спадкоємець диявола. Переклад Б. Ф. Баєва . . .	3
Красуня Імперія. Переклад В. К. Котирло . . . ,	26

Редактор *Н. О. Кравченко*

Художник *М. Ф. Сліпченко*

Художній редактор *К. К. Калугін*

Технічний редактор *В. І. Палютін.*

Коректор *В. П. Зуб*

30 коп.

**ДЕРЖЛІТВИДАВ
УКРАЇНИ**